

Závěr

V této práci rozpracovává autor svoji koncepci dvojí linie česko-maďarských kulturních vztahů za národního obrození, shodné s dvojí základní linií českého národního obrození, linií intelektuálně vzdělaneckou a a linií lidovou, rozbořem první složky. Kdežto ve své monografii *Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození* (Praha 1962) a řadě dalších studií na tuto tematiku se zabýval účastí lidových vrstev na kulturním dění, vytvářeném a zprostředkovaném česko-maďarskými styky na přelomu 18. a 19. století, v této knize se obírá otázkou česko-maďarských vědeckých vztahů v tomto období.

Třebaže lidový živel jako uchovatel národního povědomí a široká základna národního hnutí je v tomto smyslu základním činitelem vývoje toho kterého národa, žádný národ nemůže zajistit svůj úspěšný vývoj bez intelektuálně zdatných vedoucích osobností, které svým rozhledem přesahují úzký lokální obzor svého národa a dovedou sladit národní zájmy s potřebami a směrem celosvětového vývoje tak, že tím neoslabí, ale naopak posílí všestranný vývin svého národního společenství. Tak tomu bylo i na sklonku 18. a počátku 19. století, kdy bylo pro český národ životně důležité nejen dosažení určitých hospodářských pozic, ale také dosažení takové intelektuální úrovně, která by mu umožnila čelit duchovní převaze vyspělého národa německého ohrožujícího jeho národní existenci mnohem více mocí své kultury než nereálnými expanzivními ambicemi politickými, odsouzenými k nezdaru od té chvíle, kdy západní svět včetně Spojených států amerických si uvědomuje nutnost své jednoty a kdy se stejným poznáním vstupují do dějin i slovanské národy, jejichž úspěšné národně-osvobozovací úsilí v 18. a 19. století je konkrétním výsledkem tohoto poznání.

Bez vytvoření novodobé národní vědy a kultury a vlastního programu národně politického by tyto národy nikdy nemohly dosáhnout skutečné emancipace, neboť složitý hospodářský a mocensko-politický vývoj východní Evropy jim dával jen malé předpoklady opřít se pouze o sféru hospodářsko-sociální, ovládanou na přelomu 18. a 19. století v převážně většině ještě protilehlými silami.

Proto také studium kořenů a počátků českého obrození ve 2. polovině 18. a na počátku 19. století má velký význam i pro objasnění obrozenského procesu v jeho celku. Zvláštní místo tu zaujímá osvícenská věda, vyrůstající z celkového vědeckého kvasu v českých zemích v tomto období zvláště intenzivního nástupu nových myšlenek ve vědě a kultuře, kdy celkový společenský pohyb ve všech oblastech života přispěl i k rozhybání českého živlu, ne vlastní vinou opožděného zejména ve sféře kulturně politické. Kulturně politická emancipace českého národa, jež se stává od té doby programem českých vzdělanců, přináší zvláště pronikavý rozvoj společenských věd, české historiografie, jazykovědy aj., kteréžto obory svým úsilím o dosažení soudobé evropské úrovně kladou nezbytné předpoklady i pro zdárný rozvoj národní české vědy, který plně uskutečnilo až další romantické období. Toto duchovní úsilí, které je zároveň zápasem s kulturní i hospodářskou a politickou převahou mocensky silnějšího německého živlu, je poznamenáno také snahou o spolupráci s okolními malými národy, jež byly ve svém národně politickém vývoji stejně ohroženy mocnějšími sousedy.

Prvořadým hospodářským a kulturním problémem jednotlivých národů habsburské monarchie bylo jistě přiblížit se úrovni vyspělejších zemí západní Evropy, k čemuž konec konců

směřovaly i hlavní josefinské reformy, a byly potud také v souladu s potřebami malých národů Rakouska. Na druhé straně však usilovaly tyto národy také o svou národně politickou a duchovní emancipaci v rámci stávajících poměrů vnitřních, a tady se už situace komplikovala, projevila se slabost mnohonárodnostních seskupení typu habsburské monarchie, která, jak se ukázalo v pozdějším vývoji během 19. století, mohla sice malým národům uvnitř monarchie poskytnout jistou ochranu před silnějším německým nacionalismem velkoněmeckého ražení, avšak přesto jim nemohla dát možnost plného a opravdu svobodného národního rozvoje. Za této situace byla spolupráce malých národů uvnitř monarchie jednou z nejlepších možností, jak realizovat jejich národně politické tužby. Že se tak nestalo, způsobil další vývoj, hlavně nešťastný vývin národnostní otázky v Rakousku. Fakt vzájemné spolupráce i možností, které skýtala, a možnost tohoto řešení, to jest všestranné součinnosti malých národů uvnitř rakouské monarchie i dalších státních celků středí a východní Evropy jako prostředku k dosažení plné svobody a nezávislosti a omezení převahy a zvláště velkých mocných národů jednotou malých, zde zůstává zachována i v celém dalším průběhu historického vývoje.

Z tohoto zorného úhlu vyplyne i význam česko-maďarských kulturně politických vztahů, v nichž měly vztahy vědecké za osvícenství prvořadou úlohu proto, že do jisté míry předcházely a zároveň nahrazovaly i vlastní styky politické. Věda za osvícenství plnila u Čechů i Maďarů (u Maďarů ve větším měřítku též krásná literatura a u nás zase divadlo) do značné míry také úlohu organizátorky národního života, a řešila otázky zásadní důležitosti i pro celkový program národního hnutí. Takovými otázkami byly někdy i otázky zdánlivě čistě vědecké, například některé historické problémy jako diskuse o hranicích Velké Moravy, a velký význam měly pro formování vzájemných kulturních souvztažností či disparitností i otázky lingvistické. Stejně jako u Čechů se rozvíjela koncem 18. století bohemistika a slavistika, prosazovala se tehdy u Maďarů maďaristika a ugrofinistika. Rozvoj těchto jazykovědných odvětví přispěl i k hlubšímu zájmu o jazykové souvislosti česko-maďarské, jež se projevily v pracích lexikografických, toponymických aj. Vyplývalo to z toho, že přes značnou typologickou odlišnost slovanských a ugrofinských jazyků funkce ugrofinistiky a slavistiky byla v podstatě obdobná, a staletý vzájemný styk národů obou těchto skupin zanechal trvalý vliv i v jejich jazycích. Navíc rozvoj těchto odvětví splýval koncem 18. století s procesem obrozenským, podpořil významně rozvoj národní vědy a přispíval i k vytváření národně politické koncepce českého i maďarského národního hnutí. Za této situace měl zvláštní význam také podíl Josefa Dobrovského na zkoumání ugrofinských jazyků a jejich spojitostí s jazyky slovanskými.

Podobně jako ve slavistice i v ugrofinistice se jeví Dobrovský především jako žák Schlözruv, postoupil však nad svého učitele důrazem na gramatickou strukturu ugrofinských jazyků, v čemž navázal na Sajnovicse (oprávněně přitom odmítnuv jeho mylné ztotožnění maďarštiny s laponštinou) a razil cestu Gyarmathimu. Vrcholem Dobrovského činnosti na tomto poli je jeho pojednání o Gyarmathiho *Affinitas*, které je jeho nejrozsáhlejším rozbohem ugrofinistických otázek a zároveň konkretizací zásadních kritérií vyslovených ve spise *Reise nach Sweden und Russland*. Neobyčejně cenný, a pokud jde o jazykové srovnávání slovansko-finské i v širším světovém měřítku objevný, je jeho rozbor otázek vzájemného vztahu slovanských a ugrofinských jazyků. Kdežto ve vlastní ugrofinistice má Dobrovský význam hlavně pro střední Evropu, zejména svými podněty maďarské ugrofinistice (Gyarmathi, Sándor), v otázce studia slovanských slov ve finštině má význam světový. Působil tu pravděpodobně na Porthana, a jenom skutečnost, že názory Dobrovského nebyly ve své době publikovány, způsobila, že tato průkopnická zásluha Dobrovského je dodnes vědeckému světu neznáma.

Zakladatelský význam má Josef Dobrovský pro českou ugrofinistiku. První podnět k zájmu o ugrofinské jazyky dal u nás sice už Jan Amos Komenský, avšak základy ugrofinistiky jako vědeckého odvětví položil až Josef Dobrovský. Dobrovský vymezil specifické rysy ugrofinských jazyků a jejich místo mezi ostatními jazyky, zdůvodnil potřebu jejich studia slovanskými badateli

a jejich význam pro studium slovanských jazyků. Speciálně pak zdůraznil význam maďarštiny a maďarské problematiky pro české prostředí a zároveň ukázal, že tuto tematiku třeba sledovat v širším kontextu ugrofinském, stejně jako českou tematiku studoval v širším rámci slovanském. Touto koncepcí se stal Dobrovský vzorem i pro celou naši další maďaristiku a ugrofinistiku, jejichž cesta za vysokou mezinárodní úrovní byla a bude podmíněna vždy tímto specifickým a zároveň celostním pohledem Josefa Dobrovského.

Přínos Josefa Dobrovského k česko-maďarským vědeckým vztahům se neomezoval pouze na jazykovou maďaristiku a ugrofinistiku, ale týkal se i studia uherských dějin a historických vztahů slovansko-maďarských. Dobrovský byl ve styku hlavně s národně nevyhraněnými, „uhersky“ orientovanými badateli a i na tomto poli uplatňoval své osvícensky nezaujaté hledisko v národnostní otázce. Zkoumání politického profilu Josefa Dobrovského a jeho srovnání s vůdčí postavou maďarského národního hnutí na přelomu 18. a 19. století Ferencem Kazinczym ukazuje i na hlubší problematiku vztahu osvícenství k josefinismu, který je sice rovněž specifickým projevem osvícenství v rakouských poměrech, avšak ve své byrokratické podobě ve službách absolutistického státu se dostává do rozporu s mnoha základními osvícenskými ideály a umožňuje i široký nástup reakce po zadržení a potlačení revoluční vlny v habsburské monarchii v první polovině 90. let 18. století. Tento vývoj podmínil Jungmannovu a Kazinczyovu orientaci na „jazykovou obnovu“, péči o rozvoj národní kultury a jazyka jako nezbytnou podmínku pro budoucí úspěšný boj politický, který byl v časech omezení svobody za napoleonských válek prakticky nemožný. Z toho vyplynul i převážný kulturní ráz tehdejších česko-maďarských vztahů a význam vztahů české a maďarské osvícenské vědy, vytvářejících předpoklady i pro širší spolupráci politické povahy, jejíž uskutečnění znemožnil v dalším období nepříznivý vývin národnostní otázky v habsburské monarchii.

Přesto však se tato vědecká spolupráce česko-maďarská stala významným činitelem napomáhajícím celkovému sblížení obou národů, v jejichž zájmu vždy bylo překonávat odstředivé tendence a nacházet společný jazyk pro řešení mnoha životně důležitých problémů, tak jako jej našla i osvícenská věda.

